
Unha vez foi o trebón

(1975 [1992])

Unha vez foi o trebón escribina no ano 1975. No ano 1976 o Grupo Teatral da Asociación Cultural Auriense estreouna no Carballiño. No mesmo ano tamén a levou aos escenarios o Grupo de Teatro do Club Valle-Inclán de Lugo. Houbo posteriormente máis representacións.

Esta peza teatral está dedicada ás miñas amigas Pilar Vázquez Cuesta e Pomba Navarro Vázquez.

NOTA DO AUTOR

Esta peza de teatro será representada coa máxima sobriedade e simplicidade posíbeis.

Os poemas poden ser ditos –non declamados– por unha actriz, por un actor ou por varias actrices e actores. Tamén poden ser cantados ou *salmodiados*. Neste caso cómpre que se vocalicen ben para que o espectador se enteira, sen dificultade ningunha, do contido dos versos.

O vestuario será moi sinxelo. O pobo e os irmandiños poden vestir túnicas brancas ou vermellas. Os nobres vestirán túnicas mouras.

No texto desta peza vai citado ao pé da letra un anaco da *Historia de Galicia*, de Vicente Risco, 2.ª edición, Galaxia, Vigo, 1971, páxs. 179-180, que se refire ás grandes Casas galegas do século xv. Na escena en que Pedro Padrón informa ao Concello de Ferrol utilízanse anacos dun documento da época, que van entre aspas. As frases que din os labregos na antepenúltima escena postas nos beizos do Conde de Lemos e de Pardo de Cela, entre aspas, son históricas.

PRÓLOGO

Foi no século quince. A primaveira
floreceu con paixón e con ledicia:
ergueran a libertá como bandeira
os rexos Irmandiños de Galicia...!

O bris voltouse entón máis cantador,
enchéronse os ventos de pureza,
o mesmo sol alumou con máis fulgor,
a terra tivo, incluso, outra beleza.

A esperanza prendera en toda a xente
con vontade de presente e de porvir.
E a vida era un pulo transcendente
con desmedidas tarefas por cumprir.

Foron xeiras tristesiras e belidas.
Foron datas feroces e fermosas.
Foron sazóns granadas e cumpridas
con colleitas de bágoas e de rosas.

O mundo semellaba puro e novo:
víase nacer a luz polos rincós.
O bo pobo galego –o noso pobo–
obedecía a Roi Xordo e a Lanzós.

Foi tempo de ledicias e de coitas.
Foi tempo de abrir novos camiños.
Foi tempo de revoltas e de loitas,
do furor popular dos Irmandiños!

VOZ EN OFF. Canto ás grandes Casas galegas do século xv deixou Vasco da Ponte abondosa, aínda que neboenta, información. Están relatadas, non por títulos ou posesións en que poden alternar diferentes familias, senón por liñaxes como se estas seguisen preponderando. As principais destas Casas eran:

- A *Casa de Lemos* na que enlazaron os Castros, descendentes do Adiantado Fernán Ruiz de Castro e os Osorios. Eran os señores máis poderosos da Galiza, donos tamén de Ponferrada no Bierzo e outras terras e vilas.
- A *Casa de Andrade*, dona das Mariñas, de Betanzos, Ponte-deume, Vilalba etc., con 5000 vasalos e forza e coitelo sobre 3000. Dependían dela os Ribadeneiras, os señores de Parga e Saavedra, Diego Sánchez, Pedro Pardo de Cela, Alonso de Lanzós e outros moitos.
- A *Casa de Trastámara*, que xuntaba 3500 homes e tiña forza e coitelo sobre 1000, recibindo dela estipendio os señores de Taboada e Amarante, Vasco das Seixas, Gonzalo Ozores, Ferrán Arias de Nogueiro etc.
- A *Casa de Soutomaior*, poderosísima no bispado de Tui, dona de Salvaterra, Caminha, Sobroso, Lantaño, Rianxo, Sobrán etc. Sostiña 70 lanzas e tiña ao seu servizo os señores de Sobroso, os Montenegro, Avalor e Valadares.
- A *Casa de Altamira* con 3000 vasalos e dependendo dela García Martínez de Barbeira, Xohán de Andeiro, Fernán Álvarez de Carantoña, García Pérez de Costela, Lope de Cádavo etc.
- A *Casa de Sarmiento*, Condes de Ribadavia.

Estes señores andaban en constante pelexa uns con outros e cos bispos. As súas fazañas refíreas da Ponte. A relación é encarellada e difícil de poñer en claro. O certo é que as mortes, incendios, saqueos, prisións, profanacións e tamén bulras, escarños e aldraxes eran cousas de a cotío, sen que servisen de nada as

Bulas de Calixto III, de 4 de maio de 1455 e Paulo II, de 5 de xaneiro de 1466 excomungando os seus autores. A confusión e a guerra duraron deica o remate do século.

[Vicente Risco, *Historia de Galicia*, Vigo, Galaxia, 1971, 2.ª edición, pp. 179-180]

Xuntanza dos Irmandiños en Santiago de Compostela. Trátase dos representantes das distintas cidades e vilas galegas.

DIEGO DE LEMOS. Irmáns galegos: aquí estamos para acordarmos, nesta xuntanza memorábel, os puntos básicos en que imos fundamentar a nosa loita. Sen un programa nada podemos facer. Dende vello temos as nosas varas de xustiza e, nelas, pintadas unha seta. O noso lema é ben claro: *Deus fratresque Gallaeciae*, Deus e os irmáns galegos.

MARTIÑO DE VALADARES. Somentemente queremos ser mandados por nós mesmos!

TODOS. Aprobado!

FRANCISCO DE HORTAS. Hai que derrubar todas as fortalezas e castelos. Abaixo os nobres e os seus privilexios! Temos que facer unha Galiza popular e nova. Unha terra ceibe e sen tiranos.

TODOS. Aprobado!

PEDRO DE ZOQUEIRO. Que lle quede prohibido a calquera muller galega e máis se é muller ou familiar dun irmandiño, dar o peito ou criar os fillos dos señores, baixo pena de morte. Que a todo galego lle quede prohibido axudar os señores baixo pena de morte.

TODOS. Aprobado!

FROILÁN PÉREZ. Todos os galegos serán o mesmo. Quero dicir que de aquí para diante todos os galegos teremos os mesmos dereitos e os mesmos deberes. Os homes somos todos uns e non haberá señores nin viláns.

TODOS. Aprobado!

AFONSO DE CAMBA. A *Irmandade* espallarse por toda Galicia. Os seus membros directivos han de ser homes cabais, de costumes honrados e nomeados democraticamente polo pobo previa votación.

TODOS. Aprobado!

MARTIÑO DE VALADARES. Os tribunais dos *Irmandiños* serán populares.

TODOS. Aprobado!

DIEGO DE LEMOS. A terra, en adiante, será de quen a traballe.

TODOS. Aprobado!

FRANCISCO DE HORTAS. Temos que armarnos para combatermos o inimigo común. Hai que rematar con esa caste de raposos que exercen o roubo e a tiranía e que nos tratan peor que os animais.

TODOS. Cómpre que nos armemos e que se arme o pobo!

PEDRO DE ZOQUEIRO. Abaixo os castelos e fortalezas! Teñen que caer todas! Que non quede unha en pé!

TODOS. Abaixo os castelos! Morran os señores! Que non quede nin a semente da caste señorial!

FROILÁN PÉREZ. Acendamos en toda Galiza unha grande fogueira purificadora!

MARTIÑO DE VALADARES. Rompamos as cadeas!

DIEGO DE LEMOS. *Deus fratresque Gallaeciae!*

TODOS. *Deus fratresque Gallaeciae!*

(Sala dun castelo. Trátase do cuarto dedicado á cobranza de trabucos e contribucións.

O Alcalde do castelo estará sentado diante dunha mesa basta e pesada. Derriba da mesa terá un libro de contas aberto e trebellos de escribir utilizados na época.)

ALCALDE. A ver ti, vello raposo, que é o que queres?

PEDRO CURUTELO. Eu, señor, quero ir traballar fóra deste señorío.

Agora non podó pagar a *facendeira*. Os tempos son moi ruíns e de moita necesidade. Cando cobre a primeira soldada, entón eu... Xa sabe que son de palabra!

ALCALDE. Ou pagas a *facendeira* ou non saes de aquí. Xa o sabes.

PEDRO CURUTELO. É que eu...

ALCALDE. Non hai qué que valla. Abrevia que teño máis que facer.

PEDRO CURUTELO. Si, señor.

(Deixa unhas moedas encol da mesa. O Alcalde ponse a contalas e, así que remata, dálle un papel.)

XOHÁN DA BARCIELA. Veño pagar a *goiosa*. Este é o meu oitavo fillo.
ALCALDE. Afinal non morreches. Outra vez a ver se apareces sen
necesidade de che andar mandando recados, que teño máis que
facer. Como teña que andar de novo con recadiños haste de
lembrar de min!

*(Xoán da Barciela deixa unhas moedas derriba da mesa,
e o Alcalde dálle un papelíño.)*

XOÁN DA BARCIELA. Si, señor. Disimule.

ALCALDE. *(Dirixíndose a outro.)* E ti, que?

ALONSO DE BUXÁN. Veño pagar as *calzas* e pedir a benzón do meu
señor.

ALCALDE. Cando casas logo?

ALONSO DE BUXÁN. No remate do mes.

ALCALDE. Escolleches boa moza, eh?

ALONSO DE BUXÁN. Se o señor o di...

ALCALDE. Boa peza es ti. Boa sorte tes de que o señor non exerza
o *dereito de perxada* ou che durma coa muller a primeira noite.
Ben bo é. Había de ser eu!

*(O Alcalde recolle o diñeiro que lle deixa Alonso de
Buxán e escribe algo no libro. Alonso de Buxán non er-
gue os ollos do chan e foxe como unha sombra.)*

DIEGO DA PENELA. Veño pagar a *mañería*.

ALCALDE. *(Remexendo nas follas do libro.)* Aínda non pagaches a
loitosa pola morte de teu pai. Non sei como o señor ten tanta
paciencia con vós. Se un se descoida unha miguiña xa abusades
e procurades quedarvos co que non é voso.

DIEGO DA PENELA. Afellas que non puiden. Despois de pagar o
enterro do meu vello quedei sen nada. Xúrolle, señor Alcalde...

ALCALDE. Ben vos coñezo dende hai moitos anos. Coñézovos como
se vos parise. Así que non me xures nada. Agora, para herdar,
vés moi agudo pagar a *mañería*. Coidabas que me ía esquecer de
que non tiñas pagado a *loitosa*, nonsí? O vello deixouche bos ei-
dos, con muíño e larganzas de monte. Teu pai era un bo vasalo!

DIEGO DA PENELA. O lugar aínda non tiña queixa. Mais teño que o repartir con meus irmáns. A meu irmán Lois merqueille a parte que lle tocou.

ALCALDE. E aínda choras! Así que, ademais da *loitosa* pola morte de teu pai e da *mañería* por herdar, agora tes que pagar tamén a *enliza* pola parte que lle mercaches a teu irmán.

DIEGO DA PENELA. A *enliza* tena que pagar meu irmán que foi o que vendeu. Aquí traio a escritura: óllea.

(*Móstralle ao Alcalde un pergamiño que o Alcalde nin tan sequera olla.*)

ALCALDE. Non te molestes. (*Con sorna.*) Creo na túa palabra. Calquera pilla agora a teu irmán. Ti pagas a *enliza* e logo cóbraslla a teu irmán. E se non che quere pagar denúncialo.

DIEGO DA PENELA. Eu non podo! Vou quedar por portas! Xúrolle que non podo!

ALCALDE. Déixate de comedias! Ou pagas ou quedas sen os eidos. Considera o que che convén. Ai, xa me esquecía: tamén tes que pagar a *movicia*.

DIEGO DA PENELA. Como a *movicia*?

ALCALDE. A túa muller non é de Outeiro?

DIEGO DA PENELA. É, si señor.

ALCALDE. E non vive contigo na Penela?

DIEGO DA PENELA. Vive, si señor.

ALCALDE. Pois logo é moi claro que a túa muller se mudou de lugar. O que quere dicir que tes que pagar a *movicia*.

DIEGO DA PENELA. Ai de min! Son perdidíño! Quedo por portas para toda a miña vida! Nunca máis poderei erguer cabeza!

ALCALDE. Deixa esas prosmeiradas que xa me dá noxo escoitalas. Ou pagas ou quedas sen eidos. Outros os están desexando. E por derriba pasarás unha tempada nos sotos do castelo. Entendeches?

DIEGO DA PENELA. Entendín, si señor. Oxalá non entendese!

ALCALDE. (*Nun rauto de carraxe.*) Mamalóns! Viláns! Xente ruín e fusquenlla! O señor dabondo aguante ten con vós, caste de raposos, piollosos e famentos. Se vos fixese pendurar das ameas

da torre do castelo para serdes comestos dos voitres e dos corvos, os demais que son coma vós aprenderían dunha vez.

Dicídelle aos vosos veciños que antes dunha semana quero ollalos aquí a pagar o *fonsado*, o *condoito*, a *fogaza*, a *moeda*, os *portádegos*, os *foros*... E que todos traían ferramentas e os carros cos seus bois xunguidos. Cómpre facer algunhas obras no castelo e hai que traballar de firme. Que veñan tamén fornecidos de pan, viño, centeo, trigo e castañas para lle ofrecer ao señor, que ten moitos gastos. E que non teña que repetir de novo a orde!

(O Alcalde sae da escena.)

VOCES DOS LABREGOS. Estamos perdidiños!

- Esta é a nosa acabación!
- Non podemos con máis trabucos!
- Os señores non se fartan nunca!
- Rouban as nosas cabanas!
- Forzan as nosas fillas, as nosas mulleres, as nosas irmás, e nós nada podemos valerlles!
- Caen sobre de nós como o pedrazo!
- Veñen sobre nós como bandadas de corvos e de voitres!
- Maltrátannos como bestas!
- Incendian as nosas sementeiras!
- Queiman as nosas cabanas!
- Rouban as nosas colleitas!
- Derruban as nosas árbores!
- Cazan os nosos animais!
- Máis nos valera morrer!
- Máis nos valera non termos nacido!
- Ninguén ten dó de nós!
- Ninguén nos acode nas nosas coitas!
- Ninguén nos axuda na nosa miseria!
- Ninguén nos ampara na nosa pobreza!

(Un fato de Peiteiros e Peóns armados carga contra os labregos, que foxen en desbandada, con estas voces:)

- Fóra viláns!
- Largo de aquí, cans sarnosos!
- Deixádevos de laios e ide traballar!
- Folgazáns!
- Famentos!
- Choróns!
- Fillos de mala nai!
- Caste ruín!
- Fillos dunha loba!
- Piollosos!
- Alborotadores!
- Lioriteiros!

VOZ EN OFF. Ano de 1431. A insufribel tiranía de *Nuno Freire de Andrade*, chamado por alcume O Mao, III señor de Andrade, foi a faísca que fixo erguer o pobo chan contra da tiranía.

Mandaba o exército dos *Irmandiños* un coruñés chamado *Roi Xordo* que, segundo as crónicas, era un «capitán sagaz, prudente e valente». As hostes irmandiñas estaban formadas por labregos, postos en pé de guerra, vasalos de *Andrade o Mao*. A sublevación triunfou axiña, principalmente nas terras de Pontedeume e Betanzos, soleiras da Casa de Andrade. Seguindo o exemplo dos burgueses que habitaban nas cidades, *os Irmandiños* somente atacaron as casas dos señores feudais e respectaron os xustizas e mais as rendas do rei. Derrubaron todo canto atoparon ao seu paso e todo o que lles opuxo resistencia: casas de cabaleiros e de fidalgos, pazos, fortalezas e castelos. A nobreza andaba fuxida e agachada onde podía. Entre os palacios queimados achábase o de *Nuno Freire de Andrade o Mao*, na cidade de Betanzos.

Despois de ter triunfado nas Mariñas, *os Irmandiños* comezaran a marcha cara a Santiago de Compostela. Semella que neste intre houbo desacordos entre *os Irmandiños* ao quererem arranxar cuestións económicas e políticas dun xeito precipitado. *Roi Xordo* non puido evitar estas loitas internas e, nas ringleiras populares, comezou a medrar a desorde e a indisciplina.

Segundo as crónicas da época, *os Irmandiños* «estaban tolos», tratábase de «xente miúda», «xente tola» e de «irmandade fusquenlla».

Ao remate, Nuno Freire de Andrade e outros cabaleiros e señores pediron axuda a García de Hoyos, correxedor Real na Galiza, e aos prelados do país. Todos xuntos lograron vencer *os Irmandiños* en pouco tempo.

A represión que seguiu ao triunfo das tropas feudais, reais e episcopais foi arrepicante. Moitos dos irmandiños foron

enforcados nas ameas das torres das fortalezas e castelos.

Roi Xordo caeu en poder de Nuno Freire de Andrade, que o fixo encerrar nas prisións do seu castelo de Pontedeume. A crónica da época di que Roi Xordo morreu de morte natural naquel mesmo ano de 1431.

ELEXÍA POR ROI XORDO

Roi Xordo, pai, amigo e capitán,
luz que acendeu a nosa aurora,
estrela que alumou o noso chan,
viño roxo e espada vingadora.

Nas túas palabras nacían alboradas
e o don marabilloso dos cantares.
Sabías de seituras e de aradas
e dos máis puros anseios populares.

As túas palabras eran ferro irado,
fontenla cristalina e transparente.
Por iso te seguiu o pobo honrado!
Por iso as túas palabras son semente!

As túas palabras son o noso pan,
as que usamos pra amar e pra falar.
As túas palabras son, ouh capitán,
as que nos dan a forza pra loitar!

Ti fuches a paixón máis tremecente,
o facho que alumaba no escuro,
a palabra que entende toda a xente
e vencella as raigañas co futuro.

Tiñas a forza do mar e do trebón
e, como o mar, cantabas e bruabas.
Tiñas a forza suprema da razón,
ouh lóstrego que ferías e alumabas!

Ti es o heroe, o símbolo, o guieiro,
o sangue desta terra desgrazada.
Estamos agardando, compañeiro,
que nos chame de novo a túa chamada!

Ouh Roi Xordo, ti eras un dos nosos:
o guía, o conselleiro e o amigo.
Só contigo nós fomos poderosos!
Só contigo, Roi Xordo! Só contigo!

Non foi verdade, non, a morte túa.
Ti segues no exército irmandiño,
non pode morrer a verdade núa!
Que non se pode matar noso destiño!

Ti es a espranza, o lume e a ledicia,
a fe, o porvir, a vida e a bandeira.
Ti es a esencia eterna de Galicia,
única patria posíbel e verdadeira!

Xuntanza do Concello do Ferrol. Pedro Padrón, Procurador do Concello, home do pobo, informa.

CORREXEDOR. E que...?

PEDRO PADRÓN. Ruíns noticias. Non poden ser peores.

CORREXEDOR. Conta. Non deixes nada de dicir.

PEDRO PADRÓN. El-rei negouse a recibirnos. E tamén don Álvaro de Luna. Ningún dos dous quixo escoitar.

UN CONCELEIRO. É inaudito!

UN CONCELEIRO. Non hai xustiza!

UN CONCELEIRO. Non podemos aguantar máis!

UN CONCELEIRO. Que é o que ten el-rei en contra de nós?

UN CONCELEIRO. É que non somos bos vasalos?

UN CONCELEIRO. É que non pagamos os trabucos e non acudimos ás demandas reais?

CORREXEDOR. Calma, calma, meus amigos! Non perdamos a cabeza! Non embarullemos as cousas! Que o noso Procurador Pedro Padrón nos conte o que ocorreu en Zamora.

PEDRO PADRÓN. Intentei falar con el-rei don Xoán II nada máis chegar a Zamora, sen perder tempo. Non me quixo recibir. Dixo sinxelamente que non me recibía. Despois quixen falar co seu ministro e privado don Álvaro de Luna, que din que é quen goberna. Tampouco me quixo recibir. De nada valeron as miñas insistencias. Non fun escoitado. Entón eu, arrodeado de gran numero de xente, requirín o notario real don Álvaro Alfonso e chanteime de novo diante da residencia real. En Zamora nunca tal cousa se ollara.

CORREXEDOR. Ben feito!

PEDRO PADRÓN. Aquí traio a acta que labrou o notario real e que poño a disposición deste Concello.

(Entrégalle a acta ao Correxedor.)

CONCELLEIRO. Siga, siga...

PEDRO PADRÓN. Nesa acta faise constar que Ferrol é unha vila de realengo e que non quere, de ningún xeito, pertencer á Casa de Andrade, a quen lla entregou el-rei recentemente. Tamén consta na acta que o Concello de Ferrol me nomeou a min por seu Procurador para prestar homenaxe e acatamento a el-rei e que «me querelaba dos moitos males e danos e subornos, despeitamentos, senrazóns, mortes de homes, encadeamentos e despoamentos da dita vila (de Ferrol) feitos por Nuno Freire de Andrade e do seu fillo Pero e dos seus escudeiros e homes, que recibimos e temos recibido deica hoxe...». Puxen de manifesto algunhas fazañas feitas polos Andrade, especialmente polo «Mao». O pai de Andrade o «Mao» tivo un preito co cóengo compostelán don Xoán López Vilouzás, ao que lle dixo o vello Andrade: «Ou retira o preito ou chamo o meu fillo Nuno Freire, que lle meterá dúas lanzas na barriga». O cóengo, ante tales razóns, retirou o preito.

Tamén fixen constar na acta notarial que, se el-rei confirmaba a *Andrade O Mao* no seu señorío sobre Ferrol, «non corra tempo ao seu dereito por non poder no presente acadar cumprimento de xustiza».

Feitas estas dilixencias volteime para Ferrol a darvos contas da miña procuradoría.

CORREXEDOR. Obraches como home de ben e de razón!

UN CONCELLEIRO. Pedro Padrón non puido facer máis!

UN CONCELLEIRO. A xustiza é algo a que temos dereito!

UN CONCELLEIRO. El-rei, contra toda razón, non nos escoitou!

UN CONCELLEIRO. A Casa de Andrade é mal inimigo!

CORREXEDOR. Temos a nosa dignidade de homes. Eu prométo-vos que, polas boas ou polas malas, hase de cumprir a xustiza. É preferíbel morrer que soportar esta vida de tiranía, que non vale a pena ser vivida. Antes de nos deixarmos poñer para sempre o xugo da Casa de Andrade teñen que vencernos.

UN CONCELLEIRO. Hai que se xuntar cos *Irmandiños*!

UN CONCELLEIRO. Hai que armar as camadas populares!

UN CONCELLEIRO. Cómpre que a xente estea alertada para que se poida defender!

CORREXEDOR. É preciso non se precipitar e cavilar ben as cousas. O máis importante de todo é que o pobo está connosco. Hai que ter cautela e prepararse. Non podemos expoñernos a ser vencidos e derrotados como pasou cos irmandiños de Roi Xordo. Desta vez hai que ter máis tento!

(Cuarto de xustiza dun castelo. Pode ser o de calquera señor galego da época: Conde de Lemos, Soutomaior, Andrade...)

XUÍZ. O seguinte.

RELATOR. Pedro Paxariño... *(O acusado comparece entre dous gardas.)* Labrego, casado, con tres fillos. Foreiro do lugar de Forixán. Hai dous anos que non paga as rendas nin os trabucos. Resistiuse a comparecer perante a xustiza do señor cando foi requerido.

XUÍZ. Son certos eses cargos?

PEDRO PAXARIÑO. É que me ardeu a meda cando tiña toda a colleita na eira. Tiven a muller doente. As cousas fóronme mal.

XUÍZ. *(Medita unha miguiña.)* Sentenciado a recibir cincocentos paus. Tes quince días para pagares as rendas e os trabucos atrasados e para deixares libres, a disposición do señor, os eidos que levas aforados. Xa o sabes!

PEDRO PAXARIÑO. Teña piedade de min, señor! Teña piedade de min que son un pobre!

(Os gardas retíranlo de arrastro. Pedro Paxariño protesta e resístese até que o levan da escena. Seguidamente os gardas traen outro acusado.)

XUÍZ. De que é acusado este? *(Ao acusado.)* Di o teu nome.

PAIO PÉREZ. Chámome Paio Pérez.

XUÍZ. Que idade tes?

PAIO PÉREZ. Corenta e oito anos.

XUÍZ. Cal é a túa profesión?

PAIO PÉREZ. Son labrego!

XUÍZ. Estado civil?

PAIO PÉREZ. Casado.

XUÍZ. Que é o que fixeches?

RELATOR. Este Paio Pérez é vasalo do señor como todos os seus devanceiros. E non cumprindo o xuramento de homenaxe e fidelidade prestado ao seu señor natural, o outro día que o señor mandou pola filla deste mal vasalo, chamada Bríxida, para que entrase a servir no castelo, resulta que non apareceu nin el nin a filla.

XUÍZ. É certa esa acusación?

PAIO PÉREZ. As doncelas que entran no castelo non son para o servizo da señora, que son para o uso e servizo do señor. Así que o señor usa delas entrégallelas aos peóns, aos besteiros e aos arqueiros. Despois devólvenas para as casas de seus pais.

XUÍZ. Abonda! É que non sabes que o señor ten dereito de vida e morte sobre todos vós? Non sabes que lle prestaches xuramento de fidelidade e homenaxe ao señor e tes que servilo en todo o que sexa cegamente?

(Cavila un intre.) Condénote a recibir trescentos paus e a pagar vinte soldos por non cumprires o xuramento. Pasado mañá estás aquí coa túa filla. Do contrario, mándote enforcar!

PAIO PÉREZ. Non hai dereito! O xuramento de homenaxe e fidelidade é unha cousa! O que esixen de min e da miña filla nada ten que ver co xuramento de homenaxe e de fidelidade!

(Os gardas lévano da escena.)

XUÍZ. *(Ao Relator.)* Cantos paus lle mandei levar a ese?

RELATOR. *(Ollando para os seus papeis.)* Trescentos.

XUÍZ. Que sexan seiscentos! Arreádelle seiscentos paus!

(Os gardas traen outro acusado.)

XUÍZ. *(Ao Relator.)* De que é acusado desta vez este inocente paxariño?

RELATOR. É o noso vello coñecido Mingos Catoira, raspiñeiro e vagamundo.

XUÍZ. En que o pillaron desta vez?

RELATOR. Andaba a cazar coellos no couto do señor.

XUÍZ. Hai que rematar con tanto desmán! Este fulano estanos dando moito traballo. *(Ao Relator.)* Que tal se o mando enfor-car? Que lle parece?

RELATOR. Ben! A min paréceme moi ben!

XUÍZ. Que o enforquen mañá ao mencer!

MINGOS CATOIRA. Á forza, non! Á forza, non! Teña piedade! Non voltarei a roubar! Mudarei de vida e de costumes! Xúrolle que mudarei de vida! Á forza, non!

(Os gardas levan Mingos Catoira de arrastro e aparecen deseguida con outro acusado.)

XUÍZ. *(Aos Gardas.)* Por hoxe suspendo as audiencias. A ese xulga-rémolo mañá. Voltade con el para a cadea.

GARDAS. Á orde! *(Voltan co acusado.)*

XUÍZ. Esta xente non aprende nunca. Semella mentira! Non se pode ter piedade porque os viláns soérguense moi axiña.

RELATOR. Vostede é un xuíz moi xusto e xusticeiro e máis ben misericordioso.

XUÍZ. O meu oficio non é moi agradábel. Recoñezo que o meu corazón se inclina máis da banda da clemencia que da do rigor.

RELATOR. Si, señor, si. *(Con sorna.)* O que pasa é que contemplan-do a súa cara non se lle nota moito. E perdoe o atrevemento.

XUÍZ. Perdoado. Ou hai confianza ou non a hai. A dignidade do meu mester require unha face grave, aínda que o meu ánimo sexa ledo e liberal. O xurisperito ha de ter sempre o semblante grave. Foi o que me aprendeu o meu mestre de Xurisprudencia frei Teobaldo de Moreira, en San Martiño Pinario, de Santiago de Compostela. Días aqueles! A miña preferencia era o Canónico. Incluso tiña cavilado en profesar. A morte de meu irmán obrigoume a deixar os estudos e facerme cargo do meu morga-do. Logo o meu señor e curmán, do que son vasalo, tivo a ben nomearme xuíz dos seus estados, coutos, regalías, vilas, aldeas e lugares. E aquí estou cumprindo coa miña obriga.

RELATOR. De ter profesado, hoxe a Súa Señoría podía ser abade.

XUÍZ. Quizais, quizais.

RELATOR. Nestes tempos revoltados nin nos conventos se está seguro.

XUÍZ. Eu teño a conciencia ben acougada e nada teño que temer!

RELATOR. Non, por certo!

XUÍZ. Se non houberse xuíces e homes de leis con temor de Deus que velasen pola orde establecida todo sería unha anarquía e non se podería vivir, ademais de ficar en perigo a salvación de moitas almas.

RELATOR. A Súa Señoría está no certo.

XUÍZ. Deus non nos fixo a todos o mesmo. É vontade de Deus que uns manden e outros obedezan.

RELATOR. Sabias, fondas e cristiás reflexións son esas!

XUÍZ. As forzas do inferno andan soltas polo mundo, derrubando a orde natural e harmonía imposta por Deus. O ben sempre triunfará, axudado pola xustiza. Esa misión debémola cumprir as xentes de orde. A nosa obriga non é outra que castigar e punir os que prevarican, aínda que nos doia e nos cause mágoa. Cumprir co deber con rectitude non é nada doado.

RELATOR. Non, señoría. Certamente que non é nada doado. Ten moita razón en dicir que a desorde é unha invención do inferno. Non sei que lle acontece á xente. Nunca está conforme con nada!

XUÍZ. Son as forzas infernais e satánicas, señor Relator! Son as forzas infernais que andan ceibas polo mundo! A vida é somente unha loita entre o ben e o mal. E nós, señor Relator, estamos loitando polo ben!

Xuntanza dos Irmandiños. Pode ser en Santiago de Compostela ou en Melide. Deliberan con apouso, serenidade e gravidade.

DIEGO DE LEMOS. A situación é moi grave. Eu diría que gravísima. Os señores obríganos a entrar en guerra. Trátase xa dunha cuestión de sobrevivencia. Está moi claro que non queren entregar os castelos e fortalezas ao pobo. Do requerimento que Os Irmandiños lles fixemos para que nos entregasen polas boas os castelos e fortalezas pouco proveito tiramos. Somentemente Sánchez de Ulloa nos entregou e puxo á nosa disposición o castelo de Xuvencos, non lonxe de Melide.

PEDRO OSORIO. A guerra é inevitábel. En todo o país hai un odio que está xa no ar que se respira. Isto, dun xeito ou doutro, ten que rebentar.

AFONSO DE LANZÓS. Como dixeron moi ben os irmáns Diego de Lemos e Pedro Osorio non se pode aguantar máis. Hai que comezar a loita armada o máis axiña posíbel. Temos que ser nós os que tomemos a dianteira e procurar que o primeiro golpe sexa mortal e que non poidan repoñerse del. E logo rematalos. Podemos poñer en pé de guerra oitenta mil homes!

UN DEPUTADO. Falou ben o irmán Afonso de Lanzós. A cidade de Betanzos vota pola guerra.

DIEGO DE LEMOS. Coido que debíamos atacar conxuntamente en toda Galiza.

UN DEPUTADO. A cidade da Coruña concorda co que dixo o irmán Diego de Lemos.

PEDRO OSORIO. Convén ter un mando único.

UN DEPUTADO. A cidade de Santiago de Compostela concorda co que acaba de expoñer o irmán Pedro Osorio.

UN DEPUTADO. A cidade de Ribadavia coida que o mando do noso exército popular ten que ser conxunto, non único. O mando único vai en contra das constitucións irmandiñas.

VARIOS DEPUTADOS. Iso mesmo opina a cidade de Mondoñedo.

- E Noia.
- E Lugo.
- E Monforte.
- E Verín.
- E Melide.
- E Ferrol.
- E Pontedeume.
- E Muros.
- E Rianxo.
- E Laxe.
- E Ourense.
- E Viana.
- E Tui.
- E Vilalba.
- E Viveiro.
- E Ortigueira.

DIEGO DE LEMOS. Estamos de acordo. Agora cómpre saber, quen vai mandar os nosos exércitos?

VOCES DE DEPUTADOS. O irmán Afonso de Lanzós.

- O irmán Diego de Lemos.
- O irmán Pedro Osorio.
- Osorio
- Lanzós.
- Lemos.
- Lanzós.
- Lanzós.
- Osorio.
- Lanzós.
- Lemos.
- Osorio.
- Lanzós.
- Osorio.
- Lemos.
- Lanzós.
- Lanzós.
- Osorio.

—Lemos.

—Lanzós.

—Lanzós.

AFONSO DE LANZÓS. Está claro, irmáns. Agora hai que estudar a estratexia a seguir. Coido que cada un debe operar na terra que mellor coñece. Así, o irmán Pedro Osorio atacará o Arcebispo de Compostela, a Rochaforte, Padrón, Pontevedra, os Sarmentos e a Tui. O irmán Diego de Lemos atacará as terras de Lugo, Sarria, os estados do Conde de Lemos en Monforte e seguirá deica o Bierzo. Eu encargareime da Casa de Andrade, de Vilalba e de Mondoñedo.

VOCES DE DEPUTADOS. Apróbase o plan.

—Aprobado.

—Aprobado.

—Aprobado.

—Aprobado.

—Aprobado.

DEPUTADO POR COMPOSTELA. Falta, ao meu ver, algo moi importante.

OUTRO DEPUTADO. Que cousa é?

DEPUTADO POR COMPOSTELA. Un especialista en derrubar castelos e fortalezas. A cidade de Santiago de Compostela pode fornecer ese home. Trátase do mestre de obras da Catedral, chamado Gonzalo, máis coñecido polo alcume de «O Bispo».

AFONSO DE LANZÓS. Son contrario ao parecer de derrubar as fortalezas e castelos, polo menos de momento e mentres non teña triunfado a nosa revolución. Non digo que non se derruben algunhas como a de Pontedeume, a Rochaforte, quizais a de Monforte. As outras cómpre conservalas para defendernos nós e facernos fortes nelas, se o caso chega.

VOCES DOS DEPUTADOS. Abaixo os castelos!

—Derrubemos as fortalezas!

—Que non quede unha en pé!

—O pobo non precisa castelos!

—Os castelos son o símbolo da nosa opresión!

—O pobo precisa pan!

—O pobo quere xustiza!

—O pobo quiere rematar cos seus tiranos e opresores!

—Abaixo as fortalezas!

—Morran os señores!

—Vivan *Os Irmandiños!*

AFONSO DE LANZÓS. Coido que estades nun erro.

DEPUTADO POR SANTIAGO DE COMPOSTELA. Xa se vos mandará a Gonzalo o Bispo, que é dos nosos e de toda confianza. El e os seus pedreiros saben facer voar as grosas pedras dos castelos e fortalezas como por arte de maxia ou de encantamento. Eu ollei como traballaban na Catedral. É cousa de pasmo.

VOZ DUN DEPUTADO. *Deus fratresque Gallaeciae!*

TODOS. (*Postos de pé.*) *Deus fratresque Gallaeciae!*

VOZ EN OFF. A guerra acendeu a toda a terra galega nunha inmensa labarada. Os *Irmandiños* foron os donos da Galiza dende o ano 1467 até o 1469 e estableceron tribunais populares. Os nobres fuxiron: o *Conde de Lemos* defendeuse no seu castelo de Ponferrada. O seu xenro *Pedro Pardo De Cela* fuxiu a Asturias. O *Arcebispo de Santiago de Compostela* e *Pedro Álvarez de Soutomaior* –o famoso *Pedro Madruga*– pasaron a Portugal.

Algunhas das fortalezas e castelos que derrubaron Os *Irmandiños* foron:

- Do *Arcebispado de Compostela*: Torre Nova, do pazo episcopal; Torre da Praza na mesma Compostela, e as torres de Pontevedra, Padrón, Muros, Caldas de Reis, Outes, Xallas, Tapal de Noia, Torres do Oeste. E os castelos de Lobeira, Montes, Barreira, Rodeiro, Rochaforte e Rochabranca.
- Do *Conde de Lemos*: Castro Caldelas, Monforte, Castro de Rei, Sarria, Outeiro de Rei, Pena Ramiro, Valboa, Serracín, Chantada e Grabullo.
- Da *Casa de Andrade*: Andrade, Moeche, Ambroa, Caamouco, Motrín, Vilalba, Porras, Cillobre, Merín e Tamago.
- Da *Casa de Altamira*: Morgade, Altamira, Mens, Vimianzo, Broño, Ferreira, Cira.
- Da *Casa de Ulloa*: Abeancos, Xuvencos, Aranga, Orellón, Vilaboa e Benquerencia.
- De *Pardo de Cela*: Cendesmil, Carballido e Castro Mocho coa Frouseira.
- Da *Casa de Soutomaior*: Fornelos, Tenorio e Soutomaior.
- Do *Conde de Ribadavia*: Arcos, Torre da Peroxa, Celme, Cabodoso, Rouco e Vilamarín.

Outros castelos e fortalezas que caeron diante do empuxe de Os *Irmandiños* foron: Lantaño, Rianxo, Castro de Gandar, Guitiriz, San Martiño, Gondar, Mira, Portomarín, Galdrome,

Santa Ouxea, Seixo, Grovas, Lema, Parada, Sobroso, San Estevo de Xunqueiras, Xunqueiras, Póboa de Parga, Cercedo, Gundián, Bolaño, castelo da cidade de Lugo, Póboa de Deán, Moreda, Figueiroa, Andeiro, San Paio, Meiró, Vila Mourel, Cadelo, Bande etc...

Toda Galiza estaba, pois, no poder de *Os Irmandiños*. Os señores que tiñan fuxido estaban agachados nos mosteiros, nas igrexas ou nas casas dalgúns labregos que, como escribiu un cronista da época, «xenerosos, dábanlles de comer e protexíanos.»

GLORIA E TRIUNFO DOS IRMANDIÑOS

Galiza é unha grande labarada
de acendida carraxe xusticeira.
A xente, ferida e aldraxada,
é alto mar irado, onda guerreira.

Ao seu empuxe caeron os castelos,
foron donos da terra os labradores.
Galiza, sen valados nin cancelos,
viuse libre de donos e opresores.

Os amos fuxiron para outra terra,
colleron o camiño do desterro.
Toda Galiza posta en pé de guerra
era como un volcán de lume e ferro.

As fortalezas caeron sen un ai
ao empuxe da carraxe comunal!
As fortalezas caeron como cai
baixo o fío da serra o piñeiral!

As odiadas coveiras dos feudais
foron purificadas polo lume.
As vellas fortalezas medievais
eran breves montóns de cinza e fume!

Galiza ollouse ceibe dos Andrade,
dos Lemos, Moscosos e Sarmientos.
O pobo logrou vencer a ruindade,
acadou conxurar os malos ventos!

E un rumor popular de muiñeiras
percorreu esta terra xenerosa.
O pobo fixo novas sementeiras
e xunto ao trigo floreceu a rosa.

O pobo sacudiu os vellos xugos
e puido así acadar a súa vitoria.
Ao sentirse xa ceibe de verdugos,
comezou a facer a propia historia.

O exército popular dos IRMANDIÑOS
trougo espranzas de luz e redención.
Eran flores as pedras dos camiños
e o rumor popular era canción...!

Ouh capitáns valentes e esforzados,
homes destemidos, xenerosos, bos,
os tempos anunciados son chegados:
Diego de Lemos, Osorio e mais Lanzós!

Xuntanza dos señores galegos na cidade portuguesa de Monção.

Son: O Arcebispo de Santiago de Compostela, D. Alonso de Fonseca; O Conde de Lemos; o seu xenro Pedro Pardo de Cela; Pedro Álvarez de Soutomaior, chamado Pedro Madruga, e Fernán de Andrade.

ARCEBISPO. Meus amadísimos fillos: semella que Noso Señor se ten apiadado de nós e que temos posibilidades de recuperar as nosas terras que tan inxustamente temos perdido e contra todo dereito divino e humano. Deus aperta mais nunca afoga. A ver se saímos purificados aos ollos de Deus desta arrepianete proba á que Noso Señor, quizais polos nosos moitos pecados, nos quixo someter.

CONDE DE LEMOS. Eu resistín ben en Ponferrada! Alí non me puideron entrar!

PARDO DE CELA. Non coído eu tarefa tan doada o reconquistar as nosas terras, cousa que non se fará con pregos, como semellaba indicar o señor Arcebispo. Os fusquenllos teñen un exército de noventa mil homes. A ver de onde sacamos nós un exército que se lle poida comparar. A axuda que nos ten prometida don Xoán Pimentel, conde de Benavente, e outros señores casteláns, é moi importante mais non abonda.

FERNÁN DE ANDRADE. Non podemos estar así, de brazos caídos. O odio aos fusquenllos tennos de acabalo, malia os nosos moitos anos, ao meu curmán o Conde de Lemos e mais a min. Non morrerei acougado até que non olle esa xente miúda e tola axeonllada aos meus pés como nos vellos tempos.

CONDE DE LEMOS. Falou ben e con razón o meu curmán Fernán de Andrade. Mais nós, para organizar un exército como é debido e que sexa eficaz, precisamos moito diñeiro. Diñeiro que non sabemos de onde nos vai vir.

ARCEBISPO. Hai que confiar en Deus e na súa Divina Providencia.

Os camiños de Noso Señor son sorprendentes e escusados!

PEDRO MADRUGA. Haberá que acudir a el-rei de Castela.

CONDE DE LEMOS. El-rei non pode facer moito por nós e só nos dará promesas e boas palabras. Xa estou desenganado.

FERNÁN DE ANDRADE. El-rei, nestes intrres, está cheo de problemas e dificultades.

PARDO DE CELA. Non podemos contar con el-rei. O seu poder é moi feble e moi escasa a súa autoridade.

CONDE DE LEMOS. Se o señor Arcebispo fixese pertinentes xestións co Cardeal de Toledo e con outros bispos, priores e abades...

ARCEBISPO. A Igrexa, meus amadísimos fillos, samente é rica en bens espirituais que tocan á nosa eterna salvación. Os seus haberes son sagrados e están, como sabedes moi ben, a disposición dos pobres aos que, en conciencia, non podemos privar dos bens de caridade cristiá.

FERNÁN DE ANDRADE. Historias cheas de vella retórica!

CONDE DE LEMOS. A outros con eses contos! Nós ben nos coñecemos!

ARCEBISPO. A realidade é, ademais da que expuxen, que ningún membro da Santa Nai Igrexa pode expoñer diñeiro nunha causa tan dubidosa como é esta en que nos imos aventurar.

PEDRO MADRUGA. A Súa Eminencia pódese ir despedindo da súa cadeira metropolitana de Santiago de Compostela como non mude de disposición.

ARCEBISPO. Eu confío en Deus e nas armas dos cabaleiros cristiáns aquí presentes, fillos amantísimos da Santa Nai Igrexa. E tamén confío nas armas das miñas mesnadas.

PEDRO MADRUGA. Concretando, que é o que podemos facer?

CONDE DE LEMOS. Resistir e agardar mellores tempos!

FERNÁN DE ANDRADE. Eu son da mesma opinión. Mais algo había que facer!

ARCEBISPO. Ademais das miñas mesnadas eu teño outra arma moi poderosa: a excomuñón!

PEDRO MADRUGA. Coido que a excomuñón non nos servirá de moito. Canto máis tempo perdamos, en peores condicións estaremos, porque o tempo traballa en contra de nós. A situación dos fusquenllos irase consolidando, e a nosa economía non vai mellorar senón que irá empeorando. Falei con el-rei de Portugal, o meu señor Afonso V, o que chaman «O Africano», e prometeume

a súa axuda. Como sabedes, a miña dona Tereixa de Távora é portuguesa. Coa axuda d'el-rei de Portugal, e comprometendo os bens da miña muller para recrutar mercenarios e formar un exército, se vós arrimades o lombo, a cousa pode marchar.

CONDE DE LEMOS. Para min Pedro Madruga ten toda a razón!

PARDO DE CELA. Coas xentes de meu sogro que están en Ponferrada...

ARCEBISPO. Algúns bispos casteláns poden mandar parte das súas mesnadas. Trátase dunha guerra xusta de servizo ao ben da Cristiandade, pois hai que conquistar de novo o santo sepulcro do apóstolo Santiago.

FERNÁN DE ANDRADE. Hai que estudar a axuda que prometeu o Conde de Benavente, que ten grandes intereses na Galiza, e a doutros nobres casteláns e recrutar de présa mercenarios en León e en Castela.

PEDRO MADRUGA. Hai dúas cousas moi importantes que poden facer que os fusquenllos perdan esta guerra. Dúas armas decisivas.

FERNÁN DE ANDRADE. Que armas son esas?

PEDRO MADRUGA. Un invento recente que se chama arma de fogo e que funciona con pólvora. Eu teño arcabuces e culebrinas. Son armas dun poder incríbel, unha cousa nunca vista. Ademais os fusquenllos derrubaron as fortalezas e castelos e non teñen onde facerse fortes.

ARCEBISPO. Son, certamente, dúas razóns de moitísimo peso. Eu, aínda que home de Igrexa, algo teño escoitado dese invento da pólvora e do seu poder arrepiante.

PEDRO MADRUGA. É algo que non se cre. Fai máis un arcabuz que trinta ou corenta arqueiros. Non esaxero nada.

CONDE DE LEMOS. Eu desconfío desas armas até que non estean ben probadas.

PARDO DE CELA. Estean probadas ou non, se son eficaces, hai que usalas.

FERNÁN DE ANDRADE. Eu, aos meus anos, desconfío de todas as innovacións. Se esas armas matan, e matan ben, hai que empregalas sen máis.

ARCEBISPO. Hai opinión de que esas armas de fogo son invención do mesmo Satanás.

PEDRO MADRUGA. Iso agora non nos importa. Son discusións para teólogos. O realmente importante é conquistar de novo as nosas terras.

CONDE DE LEMOS. Niso estamos todos. E para iso viñemos aquí.

PEDRO MADRUGA. O meu plan é como segue: coas miñas tropas atravesarei o Miño dende Portugal. Logo atacarei Tui e Pontevedra para caer sobre Santiago de Compostela. O Conde de Lemos e Pardo de Cela que ataquen polo Leste e, por terras luguesas, que lle abran o camiño a Fernán de Andrade para que poida chegar aos seus estados. Chamade os señores galegos que andan por Castela como Gómez das Mariñas, Sánchez de Ulloa, Lope Sánchez de Moscoso e outros. Se nos unirmos, a empresa non vai ser difícil. Hai que atacar por distintos frentes á vez para vencer; os fusquenllos, como sabedes moi ben, son tres: Diego de Lemos, señor de Sober, que é meu cuñado, con que eu falarei cando lle bote os ollos derriba. Eu atacarei as tropas de Pedro Osorio, que é fillo do Conde de Trastámara e que penso que non está de corazón cos fusquenllos. Fernán de Andrade que se encargue de Afonso de Lanzós.

FERNÁN DE ANDRADE. Abofellas que teño desexos de botarlle a man derriba a ese fidalguiño de Louriná.

CONDE DE LEMOS. O plan de Pedro Madruga é perfecto. O malo é se fallan as armas de fogo.

PARDO DE CELA. Eu estou conforme en todo con Pedro Madruga.

ARCEBISPO. Non se fale máis; contade coa miña axuda, material e espiritual. Agora co corazón contrito, e esquecendo vellas liortas que nos tiveron arredados, recibide a miña benzón para saír con ben desta empresa.

(Os Señores axeónllanse e o Arcebispo fai o sinal da cruz sobre das súas cabezas mentres di:)

No nome do Pai, do Fillo e do Espírito Santo a benzón de Deus Omnipotente caia sobre vós e nos axude na santa tarefa que imos acometer en servizo do Noso Señor e en ben da Cristianidade. Amén!

Coro de Labregos desesperados, famentos, cansos e vencidos. Poden estar en ringleira ocupando toda a escena. Cada un deles adiántase para dicir a súa frase e logo volta ao seu lugar.

Convén que esta escena non semelle un pranto. É preciso crear no espectador unha sensación de vida e dor.

—O Conde de Lemos cando comenzou a facernos reedificar o castelo de Sarria, cun fungueiro na man, berrábanos aos seus vasalos: «Duro, viláns, vós desfixésteis e vós habédelas de voltar a facer! Que mal vos facían as miñas fortalezas...?».

—Pardo de Cela díxolle ao seu sogro o Conde de Lemos ao pasar por unha carballeira perto de Monforte: «Bos carballos para enforcar vasalos!» O vello Conde retrucoulle: «Si, que despois os carballos han de traballar para min».

—Este é o noso remate!

—Pouco durou a nosa ledicia!

—Xa non queda nada dos *Irmandiños*!

—Que foi dos nosos capitáns?

—Agora somos nós os que temos que erguer de novo os castelos e fortalezas!

—Foron as armas de fogo as que nos venceron!

—As armas de fogo son un invento do Demo!

—O Demo foi quen lle deu as armas a Pedro Madruga. Xa unha tía del tivo tratos co Perello!

—O propio Pedro Madruga é o mesmo Demo en figura de home!

—Eu fuxín da batalla de Almaciga, perto de Santiago de Compostela, que foi onde se perdeu a nosa causa. Despois de vencido o noso exército, Pedro Madruga mandou pasar a coitelo uns sete mil irmandiños do xeito máis cruel. Non se lembra carnizaría igual!

—Pedro Madruga bota escuma pola boca!

—Cando lle veñen súpetos de carraxe os seus ollos botan lume!

- Pedro Madruga non ten entrañas!
- Non precisa de durmir!
- Vive nun cabalo do que non desmonta nunca!
- Pedro Madruga é o Anticristo!
- Pedro Madruga é o Inimigo Malo!
- Que será de nós?
- Cal será a nosa sorte?
- Ai dos vencidos!
- Os señores andan como lobos famentos!
- Os señores pórtanse con nós como feras corruptas!
- Hannos facer pagar cara a nosa derrota!
- Han de cobrar en nós a súa fame de vinganza!
- Han de desatar contra nós o seu odio!
- Estamos nas súas mans!
- Estamos á súa mercé!
- Non temos quen nos valla!
- Os señores son cada día máis soberbios e esixentes!
- Máis ruíns!
- Máis brutais!
- Ai de nós!
- Ai de nós!

Sala de audiencia do rei Enrique IV de Castela. O rei dá a impresión de ser un home vello, canso, caduco. Personaxes da corte ao seu redor, bispos e clérigos. Se for posíbel, estarán ben visíbeis os escudos de León e de Castela.

O rei pode estar sentado no trono. Varios personaxes acompañan o rei: nobres, paxes e servidores. Os personaxes galegos mostrarán unha esaxerada submisión ao rei e aos cortesáns.

GRAN CHANCELER DO REINO. (*Lendo un pergamiño.*)«El rei Enrique IV de Castilla et de León, de Asturias, de Galicia, de Murcia et de Sevilla, de Jaén etc., titular de otras muchas ciudades villas et señoríos, por los muchos et señalados servicios que a su causa fecieron et otrosí por la lealtad a mi Real Persona, principalmente cuando en armas se levantaron e irguieron los villanos et vasallos del Reino de Galicia, formando lo que se llamaron Irmandiños o Irmandinos, haciendo uso de los nuestros poderes reales venimos a nombrar como nombramos a

Pedro Álvarez de Soutomaior, Conde de Caamiña, título que le otorgó nuestro hermano el rey de Portugal en el cual nós lo confirmamos, a

Sancho Sánchez de Ulloa nombramos Conde de Monterrei et a Lope Sánchez de Moscoso nombramos Conde de Altamira, siendo en lo sucesivo et por siempre jamás tratados como tales condes et señores, con las honras et privilegios que tales títulos lleven consigo, mandando et ordenando a todas las personas de mi real servicio, alcaldes, justicias et corregidores e cualquier home o mojer destes reinos que por tales sean tenidos et honrados et agasajados et estos títulos pasarán a perpetuidad et por siempre jamás a los sus sucesores et maiorazgos.

Otrosí decimos que nombramos nuestros Mariscales con todos los honores et honras et privilegios a los caballeros et fijosdalgos

Pedro Pardo de Cela
et Suero Gómez de Sotomaior

Et yo, el Rey, los coronó como tales condes a los susodichos caballeros et fijosdalgos et les cingo la espada a los nombrados MARISCALES».

(O rei cinguelles a coroa de condes e as espadas de marchais, que os interesados reciben de xeonllos. Logo hai un beixamáns.

Os personaxes galegos poden dicir algunhas frases de agradecemento e submisión en castrapo, se se considera oportuno.

Esta escena pódese facer con mímica esaxerada e converterse nunha pequena pantomima, que non se alongará demasiado.)

CANCIÓN DE REMATE E ESPERANZA

A vinganza foi fera, estarrecente!
Os Irmandiños foron derrotados!
E foron esmagados brutalmente
polas botas ferradas dos soldados!

Era o pobo sinxelo e loitador.
Era o pobo calado e campesino.
Era o pobo valente e soñador
que quixo gobernar o seu destino.

Era o pobo puro, o pobo chan.
Era o pobo que xa tiña un ideal.
O pobo de sempre, o pobo san.
O pobo traballador e comunal.

O pobo que laboraba día a día
para erguer, en paz, o seu futuro.
O pobo que cantaba e que sorría
e procuraba luz desde o escuro.

O pobo foi derrotado polo ouro,
por un poder inxusto e inhumán.
O pobo gardou como un tesouro
a fe pra edificar o seu mañán!

O pobo foi derrotado, non vencido
porque o pobo un día ha de vencer.
O seu destino ha de ser cumprido
que despois da noite é o mencer.

O pobo deprende o seu vieiro
e sabe, por instinto, como é:
sempre se mostrou rexo e enteiro
defendendo o seu xenio e a súa fe.

Poderase demoucar, non arrincar
a fe nun porvir de venturanza
que os tiranos acaban por pasar
e remata morrendo a súa lembranza!

Os IRMANDIÑOS son e serán pobo.
Son aquilo que o pobo quixo ser.
A súa semente xurdirá de novo.
E esa boa semente ha florecer!